

Öğretim Davranışının Çözümlemesi

Dr. Yener GÜLMEZ*

Öğretim Etkenliği

Öğretim, öğrencinin düşünce sistemini ve yargı gücünü olumlu yönde değiştirmeye ve öğrenmede başarı unsurunu vurgulamaya dönük; akılcı profesyonel ve insancıl bir etkinliktir. Bu etkinlik, aynı zamanda öğretmenin tüm yaratıcı gücünü ve bilgisini, öğrencide, istenen yönde bir davranış değişikliği oluşturmak için uygulamaya koyduğu toplumsal bir etkileşim olayıdır. Öğretim, bireyde anlayış, yaratıcılık, güdü, beğeni, görüş ve algı sistemlerinin gelişmesinde öncülük eden; onda davranış değişikliğini amaçlayan bir süreçtir. Özellikle, bu son ifade de görüldüğü gibi, öğretim ve öğrenme arasındaki bağıntı, bireyin davranış sisteminde oluşacak değişimin, bireye dönük bir biçimde irdelenmesini öngörmektedir. Öğretim sürecinin değiştirme çabası içinde olduğu davranış, öğrenci davranışdır.

Öğrencide istenen yönde davranış değişikliğini amaçlayan öğretim davranışı, genellikle; toplumsal bir etkileşim ortamı içinde oluşur. Her bir öğretim davranışı, Öğretmen ve öğrenci arasında çift yönlü bir iletişime dönüşür. Bu bilgi alışverişi, aslında, öğretim adını verdiğimiz sürecin kendisidir.

Her bir öğretim olgusu dört ayrı evrede oluşur.

1. Program geliştirme ya da planlama
2. Öğretim etkinlikleri
3. Ölçme
4. Değerlendirme

Öğretim olgusunun ilk evresi olarak belirtilen program geliştirme ya da planlama işleminin etkinlikle yerine getirilmesi için, eğitimin amaçlarının genel olarak, deis ve öğretim etkinlikleri düzeylerinde davranışsal nitelik ve terimlerle ifadelerinin çok iyi anlaşılmış olmaları önkoşuldur. Ayrıca, öğretimi yeterlik ifade eden sözcüklerle belirtilen sonuçlara ulaşabilecek bir içeriğin seçimi önem taşımaktadır. Tüm bunlara ek olarak, öğretim olgusunun planlama aşamasında ve öğretim etkinlikleri başlamadan önce, öğrencinin sürece giriş düzeyini gösteren, daha önce edinilmiş bilgi, zekâ kapasitesi,

---

(*) O. D. T. Ü. Gaziantep Yerleşkesi Lisesi Okulu Başkanı

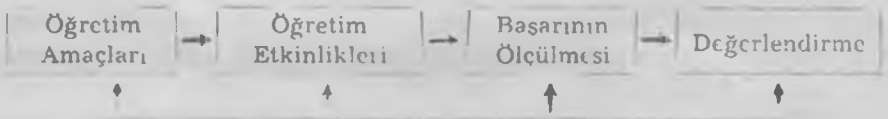
ilgi, güdü ve onun öğrenme yetenegini etkileyebilecek diğer sosyo-kültürel değişkenler çözümlenerek bunlara dönük önlemler alınmak zorundadır.

Sınıfta uygulanan ve birçok kişi tarafından gerçek öğretim etkinliği olarak yorumlanan, öğretim davranışı ise değişik öğretim yaklaşımlarının, öğretmeni yargı, deneyim ve yaratıcılığı aracılığı ile kullanılmasını gerektirir. Bu aşamada öğretmen, öğrencide, amaçlar doğrultusunda ve istenen yönde davranış değişikliği oluşturmak amacıyla çeşitli öğretim yöntem ve teknikleri uygular. Öğrenmenin ne denli oluştuğunu saptamak için öğretmen, uygun ölçme araçlarını iyi seçmek ya da kendisi oluşturmak durumundadır. Böylece, bu araçların uygulanması sonucu elde edilen verileri düzenleyip, çözümlemek yoluyla, öğrencinin, amaçlar kesiminde belirlenen davranışlara ulaşip ulaşmadığı ölçülebilir ve öğretim davranışının başarısı konusunda bilgi edinebilir.

Şimdi evrede değinilen, değerlendirme süreci ise, bir önceki evredeki ölçme işlemi sonucunda elde edilen veriler dikkate alınarak yapılan öğretim etkinliğinin tümü ya da belirli bir kesiminin ne denli etken olduğunun belirlenmesi amacıyla varılan yargıları kapsar. Bu yargılar, ayrı ayrı, belirlenen amaçların ve içeriğin uygunluğu, uygulanan öğretim davranışlarının etkinliği ve öğrenme niceliğini ölçmek amacıyla düzenlenen test ve gözlemlerin geçerlilik ve güvenilirliği gibi konuları da içermek zorundadır.

Yukarıda açıklamaya çalışıldığı biçimde öğretim kısaca :

1. Öğrenci gereksinmelerini belirleyerek, eğitimin genel hedeflerine varmaya yönelik içeriği saptamak ve amaçları belirlemek,
2. Öğretim yaklaşım ve teknikleri doğrultusunda uygulanacak öğretim etkinliklerini saptamak ve değerlendirme sonucu varılan yargılardan yararlanarak öğretim davranışını düzenlemek,
3. Öğrenme niceliğini belirlemek amacıyla uygun ölçme araçlarını oluşturmak ve elde edilen sonuçları çözümlmek ve düzenlemek,
4. Saptanan amaçların ve seçilen içeriğin uygunluğunu, yapılan öğretimin etkinliğini ve başarıyı ölçmede kullanılan araçların geçerlik ve güvenilirlik derecelerini değerlendirmek gibi etkinlikleri kapsar.

Öğretimin Dört Evresi

Bir öğretim etkinliğinde her zaman yukarıda değinilen evrelerden her birini açıklanan sıra içerisinde izlemek olanağı olmayabilir. Öğretmenin, öğretim davranışının uygulanması sırasında amaçlarda değişiklik ya da düzenleme yapmasını gerektirecek durumlar ortaya çıkabilir. Öğretmen, derse girmeden önce geliştirmiş olduğu ve ders-te uygulama düşüncesinde bulunduğu öğretim etkinliklerinde, uygulama sırasında duyduğu gereksinme üzerine değişiklik yapmak zorunda kalabilir. Gerçekte, bunun böyle olması bir öğretmen için anında ve doğru karar verebilme yeteneğinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Öğretimin her biri kendine özgü özellikleri bulunan dört ayrı evreden oluşan bütüncül bir etkinlik olarak tanımlanması, bu karmaşık süreç içerisinde, sözü edilen evrelerin sırasının da ne olacağını belirlemekte yardımcı olmaktadır. Bu tanım, aynı zamanda, oldukça soyut bir kavram görünümünde olan öğretimi düzenlemek amacına yönelik tartışma ve çözümleme olanağı da hazırlamaktadır. Gerçek anlamıyla insana dönük bir etkinlik durumunda olan ve ders içinde yapılan öğretim davranışı ise, oldukça karmaşık ve dinamik bir etkinlik olup, tekdüze betimleme ya da çözümleme yoluyla kolayca açıklanamaz. Ancak, sınıf içinde yapılan, canlı öğretimin de betimlenip, çözümlenmesini olanaklı kılan yöntem ve yetiler vardır.

Sınıf İçi Etkinlikleri Çift Yönlü Davranışlar Dizisi

Öğretim davranışı, doğası gereği toplumsal bir etkileşim olayı biçiminde oluşur. Öğretim olayının meydana getiren öğretmen davranışları, öğretmen ve öğrenciler arasında karşılıklı etkileşime yol açar ve sonuçta öğretim olarak tanımladığımız bütüncül etkinlik oluşur. Bu varsayım, yani öğretimin karşılıklı etkileşim ve birbirini etkileme biçiminde uyararak zincirleme olarak meydana gelen davranış dizilerinin tümü olarak algılanması; sınıf içindeki etkileşimin çözümlenmesini olanaklaştırmaktadır. Sınıf içi etkileşimini oluşturan olaylar, biribiri ardışık ve belirli bir olaylar zinciri olarak meydana gelmektedir. Her olay, bir zaman parçası olarak, olaylar zincirinin uzandığı zaman boyutunda yer almaktadır. Bu durumda bu zinciri oluşturan her halka, bir öncekinden etkilenmekte ve bir sonrakini etkilemektedir.

Öğretmenler, sınıfta oluşagelen etkileşim olayını, öğretim olarak tanımladığımız olaylar zincirinin yapısına ve kendi öğretim davranışlarının etkinliğine ilişkin bilgi edinmek amacıyla çözümlerabilirler. Stajyer öğretmenler, öğretmen adayları ve hatta deneyim sahibi öğretmenler, öğretim davranışlarını daha iyi ve etkin olarak düzen-

lemek üzere, çözümleme sırasında kendi öğretim davranış örüntülerini betimlemek yoluyla öğretim olayını daha denetimli ve sürekli bir değerlendirme süreci ile birleştirebilirler.

Sınıf-içi etkileşim çözümlemeleri öğretmenler için yalnızca kendini değerlendirmeye dönük bir araç olarak algılanmamalıdır. Aynı zamanda, istatistiksel çözümleme yöntemleri aracılığıyla yapılan etkileşim çözümlemeleri, genelde öğretim davranışının doğasına ve etkinliğine ilişkin unsurların açıklanmasına ışık tutmaktadır. Araştırmacılar, sistematik çözümleme yoluyla, sınıf içindeki olaylar zincirini oluşturan davranış halkalarının dizilişlerindeki çeşitlenmelerin neder ve sonuçlarını açıklayarak öğretmen davranışının daha etkin bir öğretim amacıyla yönlendirilmesine yardımcı olabilirler. Araştırma sonuçları, sınıf içindeki öğretmen davranışı ve sınıf içinde oluşan etkileşimin doğasına dönük ilişkilerin anlaşılmasını sağlayacak ve etkileşimin öğrenci yeterliğinin optimum düzeye çıkartılması için nasıl düzenlenmesi konusunda ipuçları bulunmasını kolaylaştıracaktır.

Öğretim Davranışının Çözümlemesine Duyulan Gereksinme

Öğretmenler, eğitimciler son yıllara dek, öğretimin bilimsel araştırmalara konu olmayı gerektiren bir işlevden çok uygulamada önsezi ve algılarla geliştirilebilecek doğal bir süreç olduğu düşüncesiyle hareket ettiklerinden, öğretim davranışının sistematik bir çözümlemesini ve değerlendirmesini yapmakta güçlük çekmişlerdir. Oysa, eğitim alanının, öğretime ilişkin varolan bilgiyi düzenlemek ve uygulamada öğreticilere yardımcı olmak için öğretim davranışının ortak bir tanımına ve kavram kargaşasının dışında tutulmasına gereksinimi vardır.

Öğretim davranışının çözümlemesi, bu davranışın toplumsal bir etkileşim olayının uyarıcı ucu olması nedeniyle, sınıf içindeki olaylar dizisinin tanımlanmasına ve açıklanmasına yarayacak kavram kümelerinin belirlenebilmesi için zorunludur. Burada üzerinde durulan konunun iyi ya da kötü öğretim davranışı olmadığını önemle vurgulamak yerinde olacaktır. Çünkü, öğretim davranışının çözümlemesinin amacı, bu aşamada, öğretmen performansını bir ölçek üzerinde değerlendirmek ya da daha etkin bir öğretim yöntemi için bir dizi öneri getirmek değildir. Bu aşamada öngörülen etkileşim çözümlemesinin temel hedefleri :

1. Öğretim davranışının, sınıf-içi etkileşimi çevresinde önceden belirlenen bazı olgularla ilişkisi yönünden incelemek,
2. Öğretmene, kendi öğretim davranışını geliştirme ve denetlemesinde yardımcı olmak,

3. Sınıf içinde meydana gelen olayların oluşumu ve değişim biçim ve yönlerini, öğretmen-öğrenci etkileşimi ile olan ilişkisi açısından araştırmak olarak ifade edilebilir.

Öğretmen davranışlarının gözlenmesi sırasında öğretmenlerin etkinliklerinin belirli ana başlıklar altında toplanabileceği görülür. Bu etkinliklerin bir kısmı öğretmen, uygulamada, öğretim işlevinin içinde iken ve çoğunlukla sınıfta oluşmaktadır. Bu davranışları Green şu üç ana başlık altında toplamakta ve her başlık altında şu davranışları sıralamaktadır.

1. Bilişsel davranışlar

Açıklama
Sonuç çıkarma
Neden gösterme
Anlam çıkarma
Kanıtlama
Gösterme
Tanımlama
Kıyaslama

2. Stratejik davranışlar

Güdüleme
Rehberlik etme
(Yönlendirme)
Değerlendirme
Planlama
Cesaret verme
Disiplin
Soru sorma

3. Kurumsal davranışlar

Kollama
Para toplama
Nöbet
Toplantılara katılma
Yoklama
Velilerle ilişki
Öğrenci raporları

Bilişsel davranışlar ana başlığı altında sıralanan eylemler temelde öğretimin, düşünce ve neden-sonuç ilişkilerini algılama gibi zihinsel gelişimine dönük işlevine yöneliktir. Stratejik davranışlar ana başlığı daha çok öğretmenin öğretim etkinliğini uygularken, bunun daha etken bir biçimde işlevsel olmasını sağlamaya yönelik plan ve yaklaşımları içermekte; kurumsal davranışlar başlığını taşıyan etkinlikler ise öğretim etkinliğinin kurumsal bir eylem olması zorunluğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Yukarıda belirtilen ana başlıklar altında sıralanan etkinliklere daha başkalarını eklemek olasıdır. Ancak, bu konuda gözetirilecek herhangi bir çabanın, etkinliklerin hangi başlık altında toplanacağı olgusuyla kısıtlanacağı görülecektir. Sınıflamalarda en büyük sorun genellikle sınıflanan nesne ya da kavramın kesin ve açık tanımının yapılabilir olmasıdır. Bu nedenle, yukarıdaki listeye yapılması düşünülen eklemelerin, öğretim davranışının geçerli bir ögesi olması gerekmektedir.

İlk bakışta öğretimi oluşturan etkinlikleri yukarıda yapılmış bulunan sınıflama ile sınırlandırmak bu sürecin çevresine oldukça kısıtlı bir çerçeve çizmek gibi görülebilir. Ancak, öğretim davranışının, yani öğretmenin ders içinde canlı olarak uyguladığı uyarıcı etkinin alanını gereğinden fazla geniş tutmak da, bu davranışın sistematik olarak çözülmesini güçleştirebilmektedir.

Sınıf içinde oluşan etkileşimin çözümlenmesi ve söz konusu etkileşimi oluşturan davranışların değiştirilmesi iki temel kavramın çok iyi anlaşılmasını gerektirmektedir. Bunlar davranış çözümlenmesi ve davranış uyarlamasıdır. Davranış çözümlenmesi, bireyin gözlenebilen bir davranışı ile çevresinde, bu davranışın oluşumuna neden olan etmenler arasında ne gibi bir ilişki olduğunun belirlenmesidir. Davranış uyarlaması ise bir davranışın oluşumuna neden olan koşulların, o davranışın istenen yönde değiştirilmesini sağlamak amacıyla biçimlendirilmesi olarak tanımlanır. Akademik, toplumsal ya da sözlü her davranış, bir tepki demektir. Bu olgudan hareketle, bir davranış eğer değiştirilmek isteniyorsa, önce bu davranış en küçük ayrıntılarına kadar incelenmeli ve gözlenebilir öğeleri dikkate alınarak açık bir tanım yapılmalıdır. Bir davranışın tanımı, o davranışın temel birimlerini, hareket yönünü, davranışın olduğu fiziksel ya da psikolojik ortamı, sözlü sözsüz olduğunu, başlama ve son bulma koşullarını vb. unsurlarını içermelidir. Bu unsurların hemen hepsinde görülebilen ortak özellik gözlenebilir ve ölçülebilir olmalarıdır. Ölçme işlemi, davranışa ilişkin tepki süresini oluşum aralığını, davranışın hızını da kapsayacak ve davranışın oluşumuna dâim temel hareketlerinin tümünü içerecektir. Böylece, çözümleme ve uyarlama süreçleri içi gerekli tanım daha anlamlı olacak ve söz konusu davranış üzerine etki yapan çevresel olay ve koşulların onu ne denli etkilediği kolayca saptanabilecektir. Bu da, davranışsal sözcüklerle tanımlanmış amaçlar doğrultusunda düzenlenmiş ve öğretmenin istemi ile öğrencinin tepki yönünden biçimlendirmeye olanak tanıyacak, sistemli bir eğitim ortamı önkoşulunu; becerili ve duyarlı bir öğretmeni gerekli kılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Mary J. M. Aschner, The Analysis of Verbal Interaction, Theory and Research in Teaching. (der) A. A. Bellack, New York : Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University, 1963.
- B. J. Baddock ve L. M. Flagg, Interaction in Advanced Language Classrooms, English Teaching Forum, 21.2,1983.

- Ned A. Flanders, Analyzing Teaching Behaviour, Addison-Wesley Publishing Company, Inc., Philippines, 1970.
  - ———, Teacher Influence in the Classroom, Theory and Research in Teaching, (der) A. A. Bellack, New York : Bureau of Publications, Teachers College Columbia University, 1963.
  - Thomas F. Green, The Activities of Teaching, McGraw-Hill Book Co., New York, 1971.
  - C. Harms, Interaction in the Language Classroom, English Teaching Forum, 16.4.1978.
  - F. K. Honigman, Multidimensional Analysis of Classroom Interaction Villanova, Pennsylvania : Villanova University Press, 1967.
  - D. M. Medley ve H. E. Mitzel, Measuring Classroom Behaviour by Systematic Observation, Handbook of Research on Teaching, (der) N. L. Gage, Chicago : Rand McNally, 1963.
-

Eğitim ve Bilim Dergisi

YAYIN İLKELERİ

1. Yazı hacmi, sayfada 200 sözcük hesabıyla 10 daktilo sayfasını geçemez.
  2. Dergide yazım birliğinin sağlanabilmesi için Türk Dil Kurumu Yazım Klavuzu ilkelerine uyulması gerekmektedir.
  3. Yazının daha anlaşılır olması için yazılarda yabancı sözcüklerin hem Türkçe, hem de yabancı dildeki karşılıkları birlikte yazılabilir.
  4. Güncel sorunlara ilişkin yazılara öncelik verilir.
  5. Yazılar, iki kopya gönderilmelidir.
  6. Telif, çeviri ve derleme yazılara, telif ücreti ödenir. Telif yazılara, 200 sözcük için : 200 TL. çeviri yazılara 200 sözcük için; 150 TL. derleme yazılara 200 sözcük için; 100 TL. ödenir.
  7. Yayınlanmayan yazılar, geri gönderilmez.
-